

ЖІНОЧЕ ЛІДЕРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПУБЛІЦИСТИКИ)

Світлана Савченко

Київський університет імені Бориса Грінченка

Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-7123-9014

WOMEN'S LEADERSHIP DURING THE WAR (BASED ON JOURNALISTIC MATERIALS)

Abstract. For a long time, the role of a woman in war was reduced either to the fate of the victim, or to the compassionate guardian of the wounded and destitute. Leadership in all war-related processes was considered the prerogative of men. However, rapid changes in the world at the turn of the 19th and 20th centuries caused a shift in the issue of female leadership. Along with access to education, expansion of political rights, better employment opportunities, women are changing their situation even in war. Ukrainian journalism introduces readers to brave members of the Legion of Ukrainian Sich Riflemen. Their biographies now motivate women who serve or support the Armed Forces of Ukraine, or are actively involved in volunteering. Also, thanks to journalism, the names of women whose heroic actions were aimed at fighting the Nazis and saving the civilian population during the Second World War became known to the general public. It is important that journalists, writers and commentators pay attention to a gender approach in the study of women's leadership, both in the past and in the context of the ongoing Russian-Ukrainian war. Thanks to the author's publications of servicemen and volunteers, journalists and activists, our ideas about women's leadership in conditions of war are significantly expanded.

Key words: women, leadership, female leadership, war, gender approach.

В Україні й сьогодні певною мірою залишається стереотипним ставлення до жіночого лідерства. Ще досі у суспільній свідомості існує упередження про несумісність гендерних ролей жінки – дружини, матері з кар'єрним просуванням, професійною спроможністю і лідерством на чолі громади, а керівні посади продовжують переважно займати чоловіки. Разом із тим, у історичних дослідженнях стверджується, що навіть у патріархальній Російській імперії жіноцтво Наддніпрянщини виділялося з-поміж інших регіонів, мало більше прав¹. У ході нинішньої російсько-української війни, коли жінки пліч-о-пліч боронять свою

¹ С. В. Ворошилова, *Еволюція правового положення жєнщин в Росии в XIX – начале XX вв.*, Саратов 2011.

Батьківщину разом із чоловіками, проявляють активність як волонтерки, очолюють бойові загони спротиву, проблема жіночого лідерства є, як ніколи, актуальною. Адже війни спонукають змінити жінок, по-іншому сприймати свої гендерні ролі, залишати звичне життя, впливають на психологічний стан і сприйняття себе.

Війна в Україні не тільки поставила під сумнів традиційні уявлення про роль, місце жінок у сім'ї та суспільстві, а й сприяла усвідомленню того, що жінки так само займають рівні (іноді й вищі) позиції з чоловіком у щоденному житті. Особливості формування власне жіночої самосвідомості, тобто історії перетворення на жінку – лідерку, жінку – героїню (жінку, яка воює, займається волонтерською діяльністю), її бачення публічного і приватного простору в умовах війни ще не повною мірою досліджені.

Розкриття цієї теми можливе через дослідження публіцистичних видань, журналістських інтерв'ю, а також щоденників, мемуарів і листів учасниць подій. З таких джерел можна почерпнути інформацію про повсякдення жінки під час воєнного лихоліття, її бачення та розуміння світу, ставлення до подій та інших людей.

Однієї з перших дослідниць, що привернула увагу до висвітлення мілітарного жіночого досвіду, була американсько-українська дослідниця Марта Богачевська-Хом'як². У монографії *Білим по білому. Жінки у громадському житті України. 1884–1939*, виданій у Канаді в 1988 р., авторка оглядово розглянула участь жінок (переважно представниць інтелігенції) у національному русі у XIX–XX ст.³

Спираючись на спогади Ференца Мольнара, реконструював історію декількох жінок Марек Козубель⁴. Узявши за приклад українок воєнний досвід жінок проаналізував Христоф Хатчек і визначив, що молоді українки з південно-західних територій на початку війни в 1914 році отримали можливість боротися пліч-о-пліч із співвітчизниками за свої ідеали⁵.

Олена Петренко у монографії *Між чоловіками. Жінки в українському націоналістичному підпіллі 1944–1954* зосередила увагу на гендерних відмінностях жіночих образів, представлених у его-документах, літературі та кіно під час діяльності ОУН та УПА⁶.

² M. Bohachevsky-Chomiak, *Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life 1884–1939*, Edmonton 1988.

³ М. Богачевська-Хом'як, *Білим по білому: жінки в громадському житті України 1884–1939*, Київ 1995.

⁴ M. Kozubel, *Ukrainŭscy Strzelcy Siczowi 1914–1920*, Oświęcim 2015.

⁵ Ch. Hatschek, *Von der «wehrhaften» Frau zum weiblichen Rekruten – Entwicklungshistorische Perspektiven der österreichischen Soldatinnen*, Wien 2009.

⁶ O. Petrenko, *Unter Männern: Frauen Im Ukrainischen Nationalistischen Untergrund 1944–1954*, Wien 2018.

Ілюстративними є дослідження Ольги Бежук і Мар'яни Байдак⁷, Марти Гавришко⁸, котрі порушують питання взаємозв'язку між фемінізмом і мілітаризмом у збірці *Українські жінки у горнилі модернізації* за редакцією Оксани Кісь⁹.

У статті авторка також спирається на дослідження Тамар Майєр, яка у своїй книзі *Гендерні іронії націоналізму* зазначала, що саме культура визначає межі між “жіночим” чи “чоловічим”, “жінкою” та “чоловіком”, а ці категорії стають безпосередньо пов'язаними із обраним дослідником чи дослідницею історичним контекстом¹⁰.

ЖІНКИ В УКРАЇНІ

Сьогодні жінки в Україні становлять 54% всього населення. Як в історичному минулому, так і в сучасності вони завжди грали важливу роль, впливали на політику, економіку та державотворення, ініціювали освітні реформи, у новітні часи активно боролися за свободу та незалежність разом із своїми чоловіками. Прикладами таких впливових жінок-лідерок давнини можуть бути княгиня Ольга, Анна Ярославна, Гальшка Острозька. Варто зазначити, що саме за часів війн, які постійно супроводжували людство, жіночі образи на тлі домінуючої чоловічої історії стають більш яскравими та переконливими. І хоча ще досі існують певні стереотипи щодо лідерства жінок, проте маємо визнати, що сучасне суспільство значно змінило своє ставлення до цієї проблеми. Як зазначають дослідники гендерних аспектів лідерства Діана Коваленко, Мар'яна Школяр: “Тиск стереотипів, про який так багато пишуть вітчизняні та західні фахівці, поступово знижується і змінюється в динамічних групах населення в моделях поведінки, які дають змогу виживати в умовах нестабільної і непередбаченої економіки”¹¹.

З початком російсько-української війни в Україні активне українське жіноцтво змушене було покласти на себе нові обов'язки, усе частіше виконувати ролі та завдання, які раніше не були їм притаманні. Так, перебуваючи у складній ситуації, наші жінки не лише турбуються про свої сім'ї та дітей, але й беруть на себе відповідальність і контроль за

⁷ О. Бежук, М. Байдак, *Українське жіноцтво в роки Першої світової війни: спектр суспільних ролей*, [в:] *Українські жінки у горнилі модернізації*, ред. О. Кісь, Харків 2017, с. 78–106.

⁸ М. Гавришко, *Жінки у національному підпіллі: внески та втрати*, [в:] *Українські жінки у горнилі модернізації*, ред. О. Кісь, Харків 2017, с. 204–232.

⁹ *Українські жінки в горнилі модернізації*, ред. Оксана Кісь, Харків 2017, 304 с.

¹⁰ T. Mayer, *Gender Ironies of Nationalism*. London, New York 2000, с. 283.

¹¹ Д. Коваленко, М. Школяр, *Гендерні аспекти лідерства*, [в:] *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*, вип. 19, Львів 2007, с. 184–188.

процесами у суспільстві. Тому образи жінок-лідерок, жінок-військових починають сприйматися звично, як норма воєнного повсякдення. Зокрема, за даними Міністерства оборони України, сьогодні жінки становлять близько 15% від загальної чисельності Збройних Сил України. Статистика показує, що таке число військовослужбовиць постійно зростає. Як повідомив у листопаді 2022 року міністр оборони Олексій Резніков, наразі в Збройних силах служать 59786 жінок. Серед них 41 тисяча – військовослужбовці, понад тисяча – уже стали командирками, 19 тисяч – цивільні працівниці (медикині тощо). Безпосередньо в зоні бойових дій перебувають близько 5 тисяч жінок-військовослужбовиць. Це відповідає кращим світовим практикам і стало можливим завдяки системній законодавчій та адвокатській роботі, що тривала ще з 2014 року. Тенденція до збільшення кількості жінок у лавах військових пов'язана зі схваленням Верховною Радою України 6 вересня 2018 року закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях»¹².

Таким чином жінки-військові, жінки-волонтерки стають справжніми героїнями, їхні життєві історії з'являються на перших шпальтах, про них частіше згадують засоби масової інформації, проводять розслідування та беруть інтерв'ю журналісти. Тому тема жіночого лідерства під час війни стає активно обговорюваною темою дискусій у багатьох різноманітних журналістських матеріалах і публікаціях, соціальних мережах.

ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ. ЖІНКИ У ВИРІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Війни впродовж усієї історії людства змінюють його життя як у соціально-політичній сфері, так і зумовлюють військово-технічний прогрес, призводять до масштабних руйнувань. Найчастіше жіноцтво сприймалося у ролі жертв війни, адже жінки та діти були і залишаються найменш захищеними категоріями населення у таких трагічних обставинах. Однак у минулому столітті участь жінок у війні стала масовим явищем. Відбулися незворотні зрушення у соціально-економічному, суспільно-політичному житті, духовно-культурному розвитку держав; змінилось ставлення до цих процесів усіх верств населення, зокрема жінок, а військова справа

¹² Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях”, [в:] Верховна Рада України, [Електронний ресурс:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>, [відчитано: 17.06.2023].

перестала бути суто чоловічою. За словами відомого літературознавця та громадського діяча Івана Дзюби “XX століття залишило по собі жахливі спогади про спроби насильницького ошасливлення людства й окремих народів”¹³. Трагічне сприйняття його слів підсилюється, коли розуміємо, що саме на території України відбулися обидві світові війни, революції, громадянська війна, нищення культурних пам’яток, численні злодіяння проти українського народу – три голодомори, репресії, розкуркулення, депортації. Важко навіть збагнути, як вдалося вижити українській нації. І сьогодні українство продовжує виборювати право на існування. У модерний час зростає вплив і роль жіноцтва у політичних процесах. Окремі активістки виборюють право воювати разом із чоловіками.

Українські жінки долучалися до добровільної діяльності на користь військовиків і цивільного населення на початку XX ст., працюючи в організаціях: “Жіноча громада”, “Червоний Хрест”, “Комітет помочі вдовам і сиротам, жертвам війни”, “Жіночий комітет допомоги пораненим жовнірам у Відні”. Важливо зауважити, що як тоді, так і тепер суспільство підтримує жіноче волонтерство: заохочуються індивідуальні ініціативи, які оцінюються за конкретним результатом. Найчастіше дівчата і жінки отримували професію медичної сестри і санітарки, окремі з них вступали до лав діючої армії та добровільних формувань.

На особливу увагу заслуговують жіночі постаті лідерок, які активно утверджували державність за часів Української Народної Республіки: Софія Русова, Зінаїда Мірна, Людмила Старицька-Черняхівська, Надія Суровцова та інші.

У лавах Українських Січових Стрільців виборювало незалежність і окреме об’єднання “жіноча чота”. Очоловане Оленою Степанів – першою в світі жінкою, яку офіційно зарахували на військову службу в званні офіцера, нараховувало у своєму складі понад 30 жінок. Як зазначає у своїй публікації Степанія Олійник-Бернадин:

Віденські газети, а головню «Neues Wiener Tagblatt» в 13 числі за 13 січня 1915 р. під великим заголовком «Українка – герой» дуже докладно висвітлили постать молоденької дівчини, яка з любови до Батьківщини, переборовши тисячі труднощів, виконує військову службу серед Українських Січових Стрільців і за відвагу в боях була відзначена медалею хоробрости. Смілива ця дівчина – студентка університету має вже ступінь кадета і напевно здобуде вищу старшинську рангу. Єдина в Європі ця молоденька дівчина – кадет від самого початку війни перебуває у чинній армії» (Дальше слідувало велике інтерв’ю з нею)¹⁴.

¹³ І. Дзюба, *Україна перед Сфінксом майбутнього*, Київ 2001, с. 11.

¹⁴ С. Олійник-Бернадин, *Олена Степанів вояк і педагог (очима учениці)*, [в:] Фотографії старого Львова, [Електронний ресурс:] <https://photo-lviv.in.ua/olena-stepanivnavoyak-i-pedagog-ochyma-uchenyczi/> [дата звернення: 17.06.2023].

У 1915 році вона стала справжньою знаменитістю. Майже сто років потому цей образ жінки-військової знову повернувся до нас у публікаціях Анни Кос¹⁵, Мар'яни Байдак^{16,17}, Степанії Олійник-Бернадин¹⁸, Святослава Липовецького¹⁹.

Святослав Липовецький у 2016 році так писав про Степанів:

Про неї писала преса, але вже не як про жінку-санітарку. Олена воювала на рівні з чоловіками. Це викликало подив і неабиякий інтерес. За мужність її нагородили медаллю і присвоїли офіцерське звання. Про легендарну українку склали пісні, з її зображенням випускали листівки²⁰.

Окрім Олени Степанів у наукових і науково-популярних виданнях сучасних авторів найчастіше зустрічаємо інформацію про Софію Галечко, Ганну Дмитерко, рідше згадують про Ірену (Олену) Кузь і Ольгу Підвисоцьку²¹.

Зокрема, дослідниця жіночої історії Мар'яна Байдак неодноразово у своїх публікаціях намагалася дослідити різні аспекти життя та діяльності жінки під час війни (Олени Степанів), трансформації, які відбулися з нею як з особистістю, встановити причини, що спонукали її вступити до війська.

Науковиця робить цікаві паралелі з сучасністю: “Спостерігаючи одночасно за прославлянням збройної участі Олени Степанів у Першій світовій війні по всіх усядах і за дискусіями про нинішню війну на сході України, я трохи дивуюся відсутності консенсусу в ставленні до місця жінки на війні в наш час. Степанів боролася за самостійну Україну і вона героїня, а сучасні жінки ні? Вони повинні виборювати право на героїство?”²².

¹⁵ А. Кос, *Героїня України Олена Степанів*, Львів 2005.

¹⁶ М. Байдак, *Втеча і повернення: українки в лавах Січових стрільців*, “Народознавчі зошити” 2016, №6, с. 1286–1293.

¹⁷ М. Байдак, *Жіночі образи з часу Великої війни у висвітленні та інтерпретації галицьких письменників*, “Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету” 2016, вип. 45, т. 1, с. 166–172.

¹⁸ С. Олійник-Бернадин, *Олена Степанів вояк і педагог (очима учениці)*..., цит. праця.

¹⁹ С. Липовецький, *Олена Степанів, або перша українка-офіцер в радянському полоні*, [в:] Фотографії старого Львова, [Електронний ресурс:] <https://photo-lviv.in.ua/olena-stepanivna-abo-persha-ukrajinka-ofitser-v-rosijskomu-poloni/> [дата звернення: 17.06.2023].

²⁰ Там само.

²¹ М. Дядюк, *Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю*, Львів 2011.

²² М. Байдак, *Олена Степанів: одна із перших українських воячок*, [в:] “Гендер в деталях”, 30.03.2021 року [Електронний ресурс:] <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/zhinky-yaki-toruyit-novi-shliachy/olena-stepaniv.html> [дата звернення: 17.06.2023].

ЖІНОЦТВО У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Якщо публікації, присвячені подіям Першої світової війни, відкривали широкому загалу імена насамперед жінок-військових, то сучасна публіцистика про героїнь подій 1939–1945 рр. має інше спрямування. Зокрема, у публікаціях про роботу Українського інституту національної пам'яті, журналісти наголошують на необхідності подивитися на війну очима учасниць подій. Тому героїнями публікацій та відео стали різні жінки: ті, хто зі зброєю в руках йшли на ворога, але перебували у різних військових формуваннях (або у Червоній, або в Українській повстанській арміях), ті, хто рятував поранених під час боїв, такі, хто під загрозою смертної кари намагалися врятувати життя іншим.

Правда про українське жіноцтво у війні в часи радянської доби була під забороною – її або замовчували, або спотворювали. Специфіка становища жінок у Червоній армії полягає в тому, що це була армія, де найбільша кількість жінок брала участь у боях на передовій. Зовсім інша ситуація була в армії Вермахту, США чи Великобританії, де жінок часто використовували в допоміжних, обслуговуючих військах.

У Червоній армії жінки були зв'язківцями, лікарками, а з 1942 р. жінок почали мобілізувати у стрілецькі роти. Існує твердження, що протягом усього періоду війни до армії було мобілізовано 800 000 жінок²³.

Важливо розуміти, якими були радянські наративи: як дослідники, так і журналісти у часи СРСР рідко ґрунтовно досліджували долі жінок, які виживали під нацистською окупацією і не чинили збройного опору, не були підпільницями, а просто чекали своїх чоловіків та синів, про представниць єврейської громади, які вижили або загинули під час Голокосту, про остарбайтерок і діачок націоналістичного підпілля. Дозволялося згадувати лише про героїзм і жертвність, тож проблема перебування жінок у лавах воюючої армії, наявність “скляної стелі” у присвоєнні військових рангів різних ступенів, кричущий рівень насильства щодо жіноцтва замовчувалися²⁴.

Завдяки науковим дослідженням, журналісти мали змогу оприлюднювати історії тих жінок, героїчні вчинки яких не були відомі за радянської доби. Наприклад, про Праведницю світу Олександру Шулержко. Вона походила з заможної селянської родини, вийшла заміж за священника Української автокефальної церкви, тож на собі відчула весь трагізм

²³ М. Вербовська, В. Яременко, *Жіночі історії Другої світової війни*, [в:] “Повага” 2016, [Електронний ресурс:] <https://povaha.org.ua/zhinochi-istoriji-druhoji-svitovoji-vijny/> [дата звернення: 19.06.2023].

²⁴ В. Яременко, *Жіночі долі у вирі Другої світової*, “Дзеркало тижня” 2016, [Електронний ресурс:] <https://zn.ua/ukr/HISTORY/zhinochi-doli-u-viri-drugoyi-svitovoyi-.html> [дата звернення: 19.06.2023].

тоталітарних репресій. Але під час окупації змогла створити сиротинець, в якому було врятовано 25 єврейських дітей. У публіцистичних матеріалах яскраво описано сміливість і винахідливість пані Олени, яка євреїв записувала як українців, греків, грузинів чи татар, заважаючи на представника якої національності була зовні схожа та чи інша дитина. Усі діти з сиротинця Олександри Шулежко вижили. Та коли в Черкаси повернулася радянська влада, педагогиню таврували як “посібницю нацистів” і заборонили займатися педагогічною діяльністю. Тільки у 1960 рр. завдяки свідченню учасників радянського Руху Опору ставлення до пані Олени змінилося, а в 1990 рр. двоє її підопічних – Ерлен Барановський і Володимир Пінкусович, добилися визнання своєї рятівниці Праведницею світу²⁵.

Питання жіночого лідерства порушуються, наприклад, і у матеріалах про Євдокію Завалій, єдину жінку-командира взводу морської піхоти в роки Другої світової війни, полковника гвардії. Відомо, що 16-річна дівчина приховала свій вік і добровільно пішла на фронт, а німці прозвали її “фрау – чорна смерть”. Через плутанину у шпиталі вісім місяців її товариші по службі навіть не підозрювали, що Євдокія Завалій – дівчина. Після того, як вона взяла у полон німецького офіцера, її призначили командиром розвідки. Автори публікацій підкреслюють вольові якості Завалій, адже інші воїни не одразу сприйняли жінку-командира. Її підлеглих з іронією називали “Дуськін загін”. Проте жінка не демонструвала своїх переживань, була рішучою, при цьому вболівала за кожного солдата²⁶.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

Окрім героїнь з минулого одночасно з’являються публікації про героїнь воєнного сьогодення. Це зворушливі історії про жінок військових, медиків, волонтерок, представниць селищних громад. Завдяки публікаціям у пресі Катерина Поліщук (“Пташка”), Юлія Паєвська (“Тайра”), Євгенія Емеральд (“Жанна д’Арк”), Ярина Чорногуз і багато інших стали відомими не тільки в Україні. На сторінках публікацій та в інтерв’ю вони щиро розповідають власні історії участі у подіях російсько-української війни.

²⁵ Олександра Шулежко: *Почесна громадянка Черкас і Праведниця Світу*, [в:] Черкаси. Офіційний портал міської ради, міського голови, виконавчого комітету, [Електронний ресурс:] <http://chmr.gov.ua/ua/newsread.php?view=20615&s=1&s1=17> [дата звернення: 19.06.2023].

²⁶ М. Шевелева, *Євдокія Завалій – українка-морпих, кошмар нацистів*, [в:] “Український інтерес” 2023, [Електронний ресурс:] <https://uain.press/blogs/yevdokiya-zavalij-ukrayinka-morpih-koshmar-natsystiv-1040863> [дата звернення: 19.06.2023].

Захоплюючою, але й непростою є історія Ярини Черногуз, української активістки та поетки, яка приєдналася до ЗСУ ще у 2019 році, тобто до повномасштабного вторгнення Росії. З морпіхами Ярина пройшла пекло війни під Попасною, Маріуполем та Бахмутом. В інтерв'ю вона розповідає як про бойовий досвід, так і про проблеми дискримінації жіноцтва. На думку пані Ярини, дискримінація жінок досі має місце у Збройних силах України. Вона зауважує, що з початком повномасштабної війни командири, комбати просто давали накази всіх жінок зняти з позицій. Медиків, зв'язківців, навіть тих, які мали посади в обслузі зброї, перекидали на тилові позиції. Тож потрапити на контракт у бойову частину жінці зараз дуже важко²⁷.

Така позиція викликає повагу, оскільки відкрито висловлювати критичні думки щодо стану не тільки жінок-військових, а й чоловіків, вимагати модернізації армії та реального впровадження стандартів НАТО і в гендерному питанні також зважуються не всі.

У поезіях Ярини Черногуз знаходять своє реальне відображення ті події російсько-української війни, яку вона бачить на власні очі, переживає разом зі своїми побратимами. Поетка і військова, Ярина зачіпає теми життя і смерті, надій і втрат, сили і моментів слабкості, віри в перемогу. Як твори, так і дописи в соцмережах присвячені проблемі впливу війни на тих, хто зараз на фронті, взаємодії “цивільних” та військовослужбовців. В одній зі своїх поезій *Плоди війни* молода жінка щиро зізнається в своїх почуттях. Вона усвідомлює, що її життя переламане через коліно війни, проте вона буде лише сильнішою, адже назавжди пам'ятатиме тих, хто поліг на жнивах такої боротьби. Тихо, навіть крадькома, вона намагається збирати плоди, які наблизатимуть Перемогу:

*...я хочу розповісти вам про плоди війни і хочу промовчати про них
плоди війни збираються тихцем і
приїздять пролितими і витеклими ніби старі дерев'яні чаши
на давніх весіллях.
насміх лишають по собі почуття виконаного обов'язку,
назавжди роблять сильнішим переламане через коліно життя –
того хто впав і того хто жав жнива
війни...²⁸.*

Іншим є образ Юлії Паєвської (“Тайри”), української військовослужбовиці, парамедикіні, волонтерки та доброволиці; командирки

²⁷ О. Максименко, *З окопів Донбасу в Пентагон і назад. Морпіх Ярина Черногуз – про свій досвід бойової медички і дипломатки*, “Новинарня” 2022, [Електронний ресурс:] <https://novynarnia.com/2022/10/05/jchornoguz/>[дата звернення: 19.06.2023].

²⁸ Я. Черногуз, *Якщо ми з тобою лишимося живі: добірка поезій Ярини Черногуз*, [в:] PENUkraine, [Електронний ресурс:] <https://pen.org.ua/yakscscho-my-z-toboyu-lyshymosyazhyvi-dobirka-poezij-yaryny-chornohuz> [дата звернення: 19.06.2023].

підрозділу “Янголи Тайри” та евакуаційного відділення 61-го військового мобільного госпіталю. 16 березня 2022 р. пані Юлія потрапила в полон до російських військових, коли автобусом вивозила з Маріуполя у бік Запоріжжя жінок та дітей. Важливими для розуміння сприйняття війни жіноцтвом є щоденник Паєвської, уривки з якого оприлюднив сайт “Українська правда”. Ще до повномасштабного вторгнення авторка так описувала свою місію на війні:

Мала! Я працюю ангелом на цій війні. Щоб чийсь діти повернулися додому живими, я пішла на фронт, я думала, що це закінчиться незабаром. Але війна триває нескінченно і раптом через 5 років я виявила, що ти майже доросла. Але всі ці 5 років не було жодної секунди, щоб я не згадувала про тебе. Пробач мені, дитино. У ангелів дивна доля (запис від 1 червня 2019 р.)²⁹.

У своїх дописах для українських медіа Юлія Паєвська наголошує на важливості суспільного об’єднання. Так, у колонці для видання “NV” вона зазначає:

І тут важливе виховання майбутніх поколінь наших дітей. Майбутнє неможливе без чіткої картини, що ми хочемо отримати як результат. І ці ідеї треба закладати вже тепер, у школі, а починати треба з сім’ї. Опікуйтесь наступними поколіннями, тоді до нас повернуться ті, хто виїхав, прийдуть наші діти, якщо ми побудуємо нову країну, якісно нову. Але будувати ми її мусимо разом³⁰.

Та сама тенденція спостерігається і під час активних бойових дій на території України сьогодні. Жінки беруть на себе координацію та відповідальність за великі гуманітарні, соціальні ініціативи та роботу з тимчасово переміщеними особами. Вони стають драйверками інформаційної оборони та боротьби проти держави-терориста. Створюють потужні волонтерські та соціальні проєкти. Спираючись на досвід своєї діяльності в мирний час, саме жіночі організації змогли оперативніше скоригувати свою роботу та допомогти багатьом групам жіноцтва, зокрема вразливим, визначити їхні потреби в час війни й надати їм підтримку. Український Жіночий Фонд (штаб швидкого реагування), Жіночі перспективи (підтримка внутрішньо переміщених осіб), Жіночий Ветеранський Рух (штаб швидкого реагування), хаб “Розірви коло” (психологічна підтримка жінок) – це жіночі організації, учасниці яких вирішують найнагальніші

²⁹ М. Кригель, *Юлія Паєвська (Тайра): Атеїстів на “нулі” я не зустрічала. Коли пахне смаженим, всі згадують про Бога*, “Українська Правда” 2022, [Електронний ресурс:] <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/07/26/7360082/> [дата звернення: 19.06.2023].

³⁰ Ю. Паєвська, *Це наше найголовніше завдання на майбутнє*, “NewVoice” 2023, [Електронний ресурс:] <https://nv.ua/ukr/opinion/taura-zrobila-vidverte-ziznannya-pro-maybutnye-ukrajinciv-novini-ukrajini-50331598.html> [дата звернення: 19.06.2023].

проблеми евакуації, облаштування та гуманітарного забезпечення, перед якими опинились жінки, вимушені змінювати життя перед обличчям смертельної небезпеки. Асоціація жінок-юристок України “ЮрФем” допомагає у наданні правових консультацій під час воєнного стану, ініціативна група “Жінки в медіа” дієво підтримує роботу журналістів під час війни. Діяльність таких організацій привертає увагу до проблем, з якими стикаються жінки-лідери. Зокрема, ГО “Жінки в медіа” за підтримки Українського Жіночого Фонду презентували дослідження *Становище журналісток та інших працівниць медіа в Україні*, в якому йдеться про таке:

Під час запровадження воєнного стану журналістки опинилися у ще складнішій ситуації, ніж жінки деяких інших професій, адже виконують суспільно важливу роботу, обсяги якої в умовах війни переважно зростають. Більшість респонденток працюють понаднормово і, вочевидь, мають недостатньо часу для приватного життя. Результати цього та інших досліджень свідчать про виклики, з якими стикаються лідерки у різних сферах суспільного життя³¹.

Така активна діяльність жіночих організацій та ініціатив у час війни стала можливою завдяки багаторічній конструктивній роботі представниць жіночого руху в Україні. Зусилля міжфракційного об’єднання “Рівні можливості” у Верховній Раді дали життя ключовим законодавчим ініціативам, як-то: впровадження гендерних квот на виборах, скасування “заборонених професій”, що були недоступними для жінок, скасування обмежень для жінок на проходження військової служби та навчання у військових ліцєях, розширення переліку посад для військовослужбовиць. Це створило позитивні передумови та більше можливостей для лідерства жінок у політичній, економічній та соціальній сфері різних рівнів. Національні платформи: Український Жіночий Конгрес, Київський форум рівних прав і можливостей, Медійний марафон щодо питань гендерної рівності, допомогли поширити дискусію про рівність між жінками та чоловіками на національний рівень і сприяли зміні підходу щодо рівності в Україні. Важливим інструментом на підтримку лідерства жінок у протидії війні є міжнародна адвокація серед жіночих організацій та платформ. Сьогодні – це беззаперечний та дієвий канал комунікації з однодумцями по всьому світу з тим, аби розповідати правду про жахіття війни, яку росія веде проти України. І тут українські жінки-лідерки демонструють переконливі результати. Так, активно ведеться робота жіночого дипломатичного батальйону через регулярні візити українських

³¹ *Становище журналісток та інших працівниць медіа в Україні*, “Укрінформ” 2022, [Електронний ресурс:] https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3628839-stanovise-zurnalistok-ta-insih-pracivnic-media-v-ukraini-z-urahuvannam-dosvidu-pisla-24-lutogo-2022-roku.html [дата звернення: 17.06.2023].

парламентарок у світові столиці, триває діалог на найвищому рівні про підтримку України з лідерами провідних країн, зокрема, на зустрічах народних депутаток у США та Канаді, голос українських жінок лунає у Європейському парламенті, а постійна увага до ситуації та забезпечення прав жінок зберігається на майданчиках ООН.

Це сильна зброя, яка не лише демонструє позицію українських жінок-лідерок, але й переконливо свідчить, що в часи війни жінки присутні і діють там, де формуються і ухвалюються рішення. Таку присутність варто розширювати, і так має залишатися після перемоги.

Причини, які спонукали наших героїнь стати лідерками у війні, були різними. Однозначної відповіді на це питання не мали й самі учасниці воєнних дій:

Чи порив молодості, заборона битися в рядах з чоловіною, страхіття переживань, бажання незвичайних пригод, нудьга буденщини, втеча від життєвих обов'язків; чи, може, бажання самопожертви, невтішний голос людської душі, що наказує в деяких моментах життя сповнити цей, а не інший обов'язок; чи, може, охота доказати світові, що ми, жінки, здібні до всього – кинуло нас в обійми війни?³².

Проте як у минулому, так і сьогодні всі героїні були єдині в одному, як зазначає Богдан Савчук: “Прагненням жіноцтва керував гарячий патріотизм, що доходив до самопожертвування. Велику роль відігравав родинний фактор: жінки йшли на фронт за своїми чоловіками, братами, батьками...”³³.

ВИСНОВКИ

Активізація у суспільному дискурсі теми жіночого лідерства у війні зумовлена перебігом самої війни в Україні, тому видається логічним пошук спільного та відмінного між жінками минулого та сьогодення. Відтак характерною рисою багатьох публікацій є героїзація жінки-військової, такі тексти зазвичай далекі від наукових підходів. Автори та авторки емоційні, вони висловлюють свої власні думки про місце та роль жінки у війні. Як сто років тому, так і сьогодні яскраво простежуються героїзовані образи, які постають новими живими зразками для патріотичного

³² О. Степанів, *Спогади-роздуми хорунжої Українських січових стрільців Олени Степанів про жінок на фронті під час Першої світової війни*, [в:] “Локальна історія” 2021, [Електронний ресурс:] <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/zhinka-voiak/> [дата звернення: 17.06.2023].

³³ Б. Савчук, *Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.)*, Івано-Франківськ 1998, с. 98.

виховання українського жіноцтва, які за визначенням Мар'яни Байдак³⁴, міцно асоціювалися з образом українки-патріотки.

Також маємо визнати, що тенденція залучення жіноцтва до військових структур продовжує залишатися винятком, аніж правилом. Популярність образів жінок на війні, їхня активність певною мірою руйнує гендерні стереотипи, проте все ще вказує на тяглість і вкоріненість традиційних гендерних ролей. Іншими словами, поява жінок у війську лише частково змінила уявлення про роль жінок на війні; а репрезентації жінок-військових продовжують фокусуватися на унікальності та винятковості їхнього досвіду.

БІБЛІОГРАФІЯ:

- Âremenko Viktoriâ. 2016. *Žinoči dolì u virì Drugoi svitovoi*. “Dzerkalo tižnâ”. In: https://zn.ua/ukr/HISTORY/zhinochi-doli-u-viri-drugoyi-svitovoyi-_html [access: 19.06.2023] [Яременко Вікторія. 2016. *Жіночі доли у вирі Другої світової*. “Дзеркало тижня”. В: https://zn.ua/ukr/HISTORY/zhinochi-doli-u-viri-drugoyi-svitovoyi-_html [дата звернення: 19.06.2023].
- Bajdak Mar`âna. 2014–2015. *Prostori žinočogo povsâkdennâ v roki Peršoi svitovoi vijnì (naprikladì Galičinijusvitlì osobovihdžerel)*. “İstorični takul'turologični studii” vol. 6–7: 118–133 [Байдак Мар'яна. 2014–2015. *Простори жіночого повсякдення в роки Першої світової війни (на прикладі Галичини й у світлі особових джерел)*. “Історичні та культурологічні студії” вип. 6–7: 118–133].
- Bajdak Mar`âna. 2016. *Vteča i povernennâ: ukraiñki v lavah Sičovih stril'civ*. “Narodoznavčì zošiti” No. 6: 1286–1293 [Байдак Мар'яна. 2016. *Втеча і повернення: українки в лавах Січових стрільців*. “Народознавчі зошити” № 6: 1286–1293].
- Bajdak Mar`âna. 2016. *Žinoči obrazi z času Velikoi vijnì u visvitlenni ta interpretacij galic'kih pis'mennikiv*. “Naukovì pracì ištoričnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu” No. 45, vol. 1: 166–172 [Байдак Мар'яна. 2016. *Жіночі образи з часу Великої війни у висвітленні та інтерпретації галицьких письменників*. “Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету” вип. 45, т. 1: 166–172].
- Bajdak Mar`âna. 2021. *Olena Stepaniv: odna iz perših ukraiñs'kih voáčok*. “Gender v detalâh”. In: <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/zhinky-yaki-toruyit-novi-shliachy/olena-stepaniv.html> [access: 17.06.2023] [Байдак Мар'яна. 2021. *Олена Степанів: одна із перших українських воячок*. “Гендер в деталях”. В: <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/zhinky-yaki-toruyit-novi-shliachy/olena-stepaniv.html> [дата звернення: 17.06.2023].
- Bežuk Ol'ga, Bajdak Mar`âna. 2017. *Ukraiñs'ke žinoctvo v roki Peršoi svitovoi vijnì: spektr suspil'nih rolej*. In: *Ukraiñs'ki žinki u gornilì modernizacij*. Red. Oksana Kis'. Harkiv: Klub siñejnogo dozvillâ: 78–106 [Безук Ольга, Байдак Мар'яна. 2017. *Українське жіноцтво в роки Першої світової війни: спектр суспільних ролей*. В: *Українські жінки у гонили модернізації*. Ред. Оксана Кісь. Харків: Клуб сімейного дозвілля: 78–106].

³⁴ М. Байдак, *Олена Степанів: одна із перших українських воячок...*, цит. праця.

- Bogačevs'ka-Hom`ák Marta. 1995. *Bilim po bilomu: žínki v gromads'komu žítí Ukraíni 1884–1939*. Kíiv: Libid' [Богачевська-Хом'як Марта. 1995. *Білім по білому: жінки в громадському житті України 1884–1939*. Київ: Либідь].
- Bohachevsky-Chomiak Martha. 1988. *Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life 1884–1939*. Edmonton: CIUS Press.
- Čornoguz Árina. 2023. *Ákšo mi z toboú lišimosá žívi: dobírka poezij Árini Čornoguz*. PEN Ukraine. In: <https://pen.org.ua/yakscsho-my-z-toboju-lyshymosya-zhyvi-dobirka-poezij-yaryny-chornohuz> [access: 19.06.2023] [Чорногуз Ярина. 2023. *Якщо ми з тобою лишимося живі: добірка поезій Ярини Чорногуз*. PENUkraine. В: <https://pen.org.ua/yakscsho-my-z-toboju-lyshymosya-zhyvi-dobirka-poezij-yaryny-chornohuz> [дата звернення: 19.06.2023].
- Dádúk Miroslava. 2011. *Ukraíns'kij žinočij ruh u mižvoénnij Galičini: miž gendernoj identičnistú ta nacional'noj zaangažovanistú*. L'viv: Astrolábiá [Дядюк Мирослава. 2011. *Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю*. Львів: Астролябія].
- Džúba Ívan. 2001. *Ukraína pered Sfínksom majbutn'ogo*. Kíiv: KMAcademia [Дзюба Іван. 2001. *Україна перед Сфінксом майбутнього*. Київ: KMAcademia].
- Gavriško Marta. 2017. *Žínki u nacional'nomu pidpilli: vneshi ta vtrati*. In: *Ukraíns'ki žínkiugornili modernizacii*. Red. OksanaKis'. Harkiv: Klub simejno godozvillá: 204–232 [Гавришко Марта. 2017. *Жінки у національному підпіллі: внески та втрати*. В: *Українські жінки у горнилі модернізації*. Ред. Оксана Кісь. Харків: Клуб сімейного дозвілля: 204–232].
- Hatschek Christoph. 2009. *Von der «wehrhaften» Frau zum weiblichen Rekruten – Entwicklungs historische Perspektiven der österreichischen Soldatinnen*. Wien: Universität Wien.
- Kis' Oksana (ed.). 2017. *Ukraíns'ki žínki v gornili modernizacii*. Harkiv: Klub simejnogo dozvillá [Кісь Оксана (ред.). 2017. *Українські жінки у горнилі модернізації*. Харків: Клуб сімейного дозвілля].
- Kos Anna. 2005. *Geroína Ukraíni Olena Stepaniv*. L'viv: Galic'ka Vidavniča Spilka [Кос Анна. 2005. *Героїня України Олена Степанів*. Львів: Галицька Видавнича Спілка].
- Kovalenko Diana, Školár Marina. 2007. *Genderni aspekti liderstva*. In: *Ukraíns'ka nacional'na ideá: realii ta perspektivi rozvitku*. L'viv: vol. 19: 184–188 [Коваленко Діана, Школяр Марина. 2007. *Гендерні аспекти лідерства*. В: *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Львів: вип. 19: 184–188].
- Kozubel Marek. 2015. *Ukraínscy Strzelcy Siczowi 1914–1920*. Oświęcim: Napoleon V.
- Krigel' Mihajlo. 2022. *Úliá Paévs'ka (Tajra): Ateístiv na “nuli” á ne зустрічала. Koli pahne smaženim, vsi zgađuúť pro Boga*. “Ukraíns'ka Pravda”. In: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/07/26/7360082/> [access: 19.06.2023] Кригель Михайло. 2022. *Юлія Паєвська (Тайра): Атеїстів на “нулі” я не зустрічала. Коли пахне смаженим, всі згадують про Бога*. “Українська Правда”. В: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/07/26/7360082/> [дата звернення: 19.06.2023].
- Lipovec'kij Svátoslav. 2016. *Olena Stepaniv, abo perša ukraínka-oficer v radáns'komu poloni*. Fotografii starogoL'vova. In: <https://photo-lviv.in.ua/olena-stepanivna-abo-persha-ukrajinka-ofitser-v-rosijskomu-poloni/> [access: 17.06.2023] [Липовецький Святослав. 2016. *Олена Степанів, або перша українка-офіцер в радянському полоні*. Фотографії старого Львова. В: <https://photo-lviv.in.ua/olena-stepanivna-abo-persha-ukrajinka-ofitser-v-rosijskomu-poloni/> [дата звернення: 17.06.2023].

- Maksimenko Olena. 2022. *Z okopiv Donbasu v Pentagon i nazad. Mornih Arina Čornoguz – pro svij dosvid bojovoї medički i diplomatki*. “Novinarnâ”. In: <https://novynarnia.com/2022/10/05/jchornoguz/> [access: 19.06.2023] [Максименко Олена. 2022. *З окопів Донбасу в Пентагон і назад. Морніх Ярина Чорногуз – про свій досвід бойової медички і дипломатки*. “Новинарня”. В: <https://novynarnia.com/2022/10/05/jchornoguz/> [дата звернення: 19.06.2023].
- Mayer Tamar. 2000. *Gender Ironies of Nationalism*. London – New York: Routledge.
- Oleksandra Šuležko: *Počesna gromadanka Čerkas i Pravednicâ Svitu*. 2022. Čerkasi. Oficijnij portal mis'koї radi, mis'kogo golovi, vikonavčogo komitetu. In: <http://chmr.gov.ua/ua/newsread.php?view=20615&s=1&s1=17> [access: 19.06.2023] [Олександра Шулежко: *Почесна громадянка Черкас і Праведниця Світу*. 2022. Черкаси. Офіційний портал міської ради, міського голови, виконавчого комітету. В: <http://chmr.gov.ua/ua/newsread.php?view=20615&s=1&s1=17> [дата звернення: 19.06.2023].
- Olijnik-Bernadin Stepaniâ. 2019. *Olena Stepaniv voâk i pedagog (očima učenic)*. Fotografii starogo L'vova. In: <https://photo-lviv.in.ua/olena-stepanivna-voyak-i-pedagog-ochuma-uchenyczi/> [access: 17.06.2023] Олійник-Бернадин Степанія. 2019. *Олена Степанів вояк і педагог (очима учениці)*. Фотографії старого Львова. В: <https://photo-lviv.in.ua/olena-stepanivna-voyak-i-pedagog-ochuma-uchenyczi/> [дата звернення: 17.06.2023].
- Paëvs'ka Ūliâ. 2023. *Ce naše najgolovniše zavdannâ na majbutné*. “New Voice”. In: <https://nv.ua/ukr/opinion/taura-zrobila-vidverte-ziznannya-pro-maybutnye-ukrajinciv-novini-ukrajini-50331598.html> [access: 19.06.2023] [Паєвська Юлія. 2023. *Це наше найголовніше завдання на майбутнє*. “New Voice”. В: <https://nv.ua/ukr/opinion/taura-zrobila-vidverte-ziznannya-pro-maybutnye-ukrajinciv-novini-ukrajini-50331598.html> [дата звернення: 19.06.2023].
- Petrenko Olena. 2018. *Unter Männern: Frauen Im Ukrainischen Nationalistischen Untergrund 1944–1954*. Padeborn: Ferdinand Schöning.
- Savčuk Boris. 1998. *Žinocstvo v suspil'nomu žitti Zahidnoї Ukraïni (ostannâ tretina XIX st. – 1939 r.)*. Īvano-Frankivs'k: Lileâ-NV [Савчук Борис. 1998. *Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.)*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ].
- Ševelëva Mar'âna. 2023. *Ėvdokiâ Zavalij – ukraïnka-mornih, košmar nacistiv*. “Ukraïns'kij interes”. In: <https://uain.press/blogs/yevdokiya-zavalij-ukrayinka-mornih-koshmar-natsystiv-1040863> [access: 19.06.2023]. [Шевелева Мар'яна. 2023. *Євдокія Завалій – українка-морніх, кошмар нацистів*. “Український інтерес”. В: <https://uain.press/blogs/yevdokiya-zavalij-ukrayinka-mornih-koshmar-natsystiv-1040863> [дата звернення: 19.06.2023].
- Stanoviše žurnalistik ta inših pracivnic' media v Ukraïni. 2022. Ukrinform. In: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3628839-stanovise-zurnalistok-ta-insih-pracivnic-media-v-ukraini-z-urahuvannam-dosvidu-pisla-24-lutogo-2022-roku.html [access: 17.06.2023] [Становище журналісток та інших працівниць медіа в Україні. 2022. Укрінформ. В: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3628839-stanovise-zurnalistok-ta-insih-pracivnic-media-v-ukraini-z-urahuvannam-dosvidu-pisla-24-lutogo-2022-roku.html [дата звернення: 17.06.2023].
- Stepaniv Olena. 2021. *Spogadi-rozdumi horunžoї Ukraïns'kih sičovih stril'civ Oleni Stepaniv pro žinok na fronti pid čas Peršoї svitovoї vijni*. “Lokal'na istoriâ”. In: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/zhinka-voiak/> [access: 17.06.2023] [Степанів Олена. 2021. *Спогади-роздуми хорунжої Українських січових стрільців*

- Олени Степанів про жінок на фронті під час Першої світової війни. “Локальна історія”*. В: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/zhinka-voiak/> [дата звернення: 17.06.2023].
- Verbovska Mar'âna, ÂremenkoViktoriâ. 2016. *Žinoči istoriï Drugoï svitovoi vijni. “Povaga”*. In: <https://povaha.org.ua/zhinochi-istoriji-druhoji-svitovoji-vijny/> [access: 19.06.2023] [Вербовська Мар'яна, Яременко Вікторія. 2016. *Жіночі історії Другої світової війни. “Повага”*. В: <https://povaha.org.ua/zhinochi-istoriji-druhoji-svitovoji-vijny/> [дата звернення: 19.06.2023].
- Voroshilova S. The evolution of the legal status of women in Russia in the 19th and early 20th centuries [Ворошилова С. В., Эволюция правового положения женщины в России в XIX – начале XX вв.], Саратов, Саратовский источник, 2011, 222 с.
- Zakon Ukraïni «Pro vnesennâ zmin do deâkih zakoniv Ukraïni šodo zabezpečennâ rïvniñ prav i možlivostej žinok i čolovikiv pid čas prohodžennâ vijs'kovoï službi u Zbrojniñ Silah Ukraïni ta inših vijs'kovih formuvannâh». 2018. VerhovnaRadaUkraïni. In: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text> [access: 17.06.2023] Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». 2018. Верховна Рада України. В: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text> [дата звернення: 17.06.2023].

PRZYWÓDZTWO KOBIET W CZASIE WOJNY (NA PODSTAWIE MATERIAŁÓW PUBLICYSTYCZNYCH)

Streszczenie. Przez długi czas podczas działań wojennych kobiecie przypadała albo rola ofiary, albo współczującej opiekunki rannych i pozbawionych środków do życia, albowiem we wszystkich procesach związanych z wojną przywództwo uważano za naturalną prerogatywę mężczyzn. Jednakże gwałtowne zmiany w świecie, które zachodziły na przełomie XIX i XX wieku, doprowadziły do istotnych zmian w statusie kobiet. Dzięki dostępowi do edukacji, rozszerzeniu praw politycznych, lepszym możliwościom zatrudnienia, kobiety zmieniają swoją sytuację nawet w warunkach wojny. Dziennikarstwo ukraińskie przybliży czytelnikom członkinie Ukraińskiego Legionu Strzelców. Ich biografie motywują teraz kobiety, które służą lub wspierają Siły Zbrojne Ukrainy lub aktywnie pracują jako wolontariuszki. Również dzięki publicystyce do opinii publicznej dotarły nazwiska kobiet, których czyny miały na celu walkę z nazistami i ratowanie ludności cywilnej w czasie II wojny światowej. Ważne jest, aby dziennikarze, pisarze i komentatorzy zwracali uwagę na podejście genderowe w badaniu przywództwa kobiet, zarówno w przeszłości, jak i w kontekście obecnie trwającej wojny rosyjsko-ukraińskiej. Dzięki oryginalnym publikacjom żołnierzy i ochotników, dziennikarzy i aktywistek, nasze rozumienie przywództwa kobiet w czasie wojny znacznie się poszerza.

Słowa kluczowe: kobiety, przywództwo, przywództwo kobiet, wojna, podejście genderowe

ЖІНОЧЕ ЛІДЕРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПУБЛІЦИСТИКИ)

Анотація. Роль жінки під час війни дуже довго зводилася або до долі жертви, або до милосердної опікунки поранених та знедолених. Лідерство у всіх пов'язаних з військовою процесами вважалося прерогативою чоловіків. Проте стрімкі зміни у світі на межі ХІХ - ХХ ст. зумовили зрушення і у питанні жіночого лідерства. Разом з доступом до освіти, розширенням політичних прав, кращими можливостями працевлаштування, жіноцтво змінює свої позиції і в умовах війни. Українська публіцистика знайомить читачів з хоробрими учасницями Легіону Українських січових стрільців. Їхні біографії нині мотивують жінок, які служать чи підтримують Збройні сили України, чи проявляють свою активність у волонтерстві. Також завдяки публіцистиці широкому загалу стали відомі імена жінок, чії героїчні вчинки були спрямовані на боротьбу з нацистами та порятунок цивільного населення у часи Другої світової війни. Важливо, що журналісти, письменники та оглядачі зважають на гендерний підхід у дослідженнях жіночого лідерства як у минулому, так і в умовах російсько-української війни, що триває. Завдяки авторським публікаціям військовослужбовиць та волонтерок, журналісток та активісток наші уявлення про жіноче лідерство в умовах війни суттєво розширюються.

Ключові слова: жінки, лідерство, жіноче лідерство, війна, гендерний підхід

